

การท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

บทความสำหรับอ่านประกอบการบรรยายของ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง "การใช้องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ในงานด้านการท่องเที่ยว" ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑

บทความแรก คือ **บทนำของโครงการวิถีทรรศน์**

ส่วนบทความที่สอง คือ “คำนำ” เขียนโดย ดร. ชงชัย วินิจจะกุล

ทั้งสองบทความคัดลอกมาจากหนังสือ “วิถีไทย” ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (๒๕๔๐) โปรดดูบทความอื่นๆประกอบได้จาก charnvitkasettsiri.com รวมทั้งบทความภาษาไทยเรื่อง “แม่น้ำโขงจากอาณาจักรมอญสู่โลกาภิวัตน์” พิมพ์ใน *สารคดี* (พฤศจิกายน 2546) และแปลเป็นภาษาอังกฤษลงใน *Kyoto Review* ‘Will the Mekong Survive Globalization?’ <http://kyotoreview.cseas.kyoto-u.ac.jp/issue3/index.html>

บทนำ

โครงการวิถีทรรศน์

โครงการวิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญา ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ให้จัดพิมพ์หนังสือที่มุ่งเน้นผลงานทางวิชาการ งานวิจัยงานวรรณกรรม ที่สร้างสรรค์ภูมิปัญญา และความคิด โดยนักวิชาการ นักคิด นักเขียนทั้งไทยและต่างประเทศ ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอผลงานอันมีค่าต่อผู้อ่านในทุกระดับ “วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” เป็นผลงานเล่มแรกที่วิถีทรรศน์ ชุด ภูมิปัญญา ได้รับเกียรติจากอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ มอบต้นฉบับให้จัดพิมพ์

เหตุผลที่โครงการวิถีทรรศน์ นำเสนองานชิ้นนี้ เนื่องจากเราตระหนักว่า ที่มาของความอ่อนแอของภูมิปัญญาไทย มีรากลึกมาจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยตกอยู่ภายใต้กรอบของ “ประเทศไทย” หรือภายใต้กรอบพัฒนาการของ “ชนชาติไทย” เท่านั้น

การมองประวัติศาสตร์แบบจำกัดเช่นนี้ ได้สร้างแนวคิดที่ผิดพลาดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องชีวิตประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน เช่น เรามองเพื่อนบ้าน หรือ อาณาจักรรอบๆ เราเป็นเพียง “ศัตรูและเมืองบริวาร” อย่างไม่เห็นความเชื่อมต่อในทางวัฒนธรรม เราไม่เข้าใจว่าประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทยจากอดีต เป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อ และแยกไม่ออกจากเพื่อนบ้านรอบตัวเรา

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เรายังขาดการศึกษาประวัติศาสตร์จากมุมมองของวัฒนธรรม ซึ่งวางอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า กระแสและการก่อเกิดของวัฒนธรรมนั้น ไหลเปลี่ยนไปเกินกว่ากรอบของประเทศ ชนชาติ และเชื้อชาติ

นอกจากนี้เราเชื่อว่า

ประวัติศาสตร์ คือปัจจุบัน คืออนาคต

การเข้าใจ และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ คือการสร้างการเชื่อมต่อ จากอดีตสู่ปัจจุบัน สู่อนาคต งานชิ้นนี้แม้ว่าจะเป็นงานทางประวัติศาสตร์ แต่ในอีกด้านหนึ่ง กลับเป็นงานที่ดึงอดีตมาเชื่อมต่อกับชีวิตที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และเชื่อมโยงได้ถึงปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

ผลงานเล่มนี้ จึงเป็นความพยายามของอาจารย์ชาญวิทย์ ที่จะนำเสนอวิธีการใหม่ในการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของไทย ผ่านการเดินทางท่องเที่ยว และการศึกษาวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ซึ่งมีอดีตทางวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับไทย ดังนั้น สิ่งที่อาจารย์ชาญวิทย์พบ จึงไม่ใช่การหาอดีตจากอดีต แต่เป็นส่วนหนึ่งของการหาอดีตจากปัจจุบัน

การเดินทางเช่นนี้ คือการเดินทางทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่ง คือส่วนหนึ่งของชีวิตการศึกษา และการเรียนรู้ ปัจจุบัน เราเรียกการเดินทางทางภูมิปัญญานี้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และเพื่อให้แนวความคิดเรื่อง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้รับการถ่ายทอด และนำไปใช้อย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์มากขึ้น ต่อการนำมาปรับใช้กับสังคมไทย โครงการวิจิตรศิลป์ จึงใช้โอกาสนี้ เรียนเชิญอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อาจารย์ธรรมเกียรติ กั่นอริ ร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับคณะทำงานของโครงการฯ ว่าด้วยวาทกรรมของการท่องเที่ยว การเดินทางและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีประเด็นน่าสนใจดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยว (Tourism) และการเดินทาง (Travel)

การท่องเที่ยว เป็นเรื่องของการเดินทาง หากไม่มีการเดินทาง ก็ไม่มีการท่องเที่ยว ในเรื่องของการท่องเที่ยว ผู้ดำเนินงานการท่องเที่ยว มักใช้คำว่า การท่องเที่ยว และ การเดินทาง ปนๆ กันไป บางทีก็ใช้คำ การท่องเที่ยว ให้มีความหมายถึง ทั้งการเดินทางและการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใช้ชื่อในภาษาอังกฤษว่า Tourism Authority of Thailand และการท่องเที่ยวแห่งอังกฤษ ก็ใช้ชื่อว่า British Tourism Authority บางทีก็ใช้คำ การเดินทาง ให้มีความหมายถึงทั้งการเดินทางและการท่องเที่ยว เช่น องค์การการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ซึ่งจัดตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เรียกชื่อว่า International Union of Official Travel Organization (IUOTO) สถาบันอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัย Hawaii ที่สอนวิชาการท่องเที่ยว มีชื่อว่า School of Travel Management และสถาบันการท่องเที่ยวสำหรับภาคพื้นแปซิฟิก ใช้ชื่อว่า Pacific Area Travel Association

ในพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary ให้ความหมายของคำว่า Tourism ไว้ดังนี้

- Tourism = 1. การท่องเที่ยว
2. การเดินทางเพื่อความสราญใจ
3. การบริหารงานธุรกิจเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว

ในปัจจุบันภาษาไทยเราใช้คำ ท่องเที่ยว แต่เพียงคำเดียว เช่น การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว เพราะคำว่า ท่อง หมายถึงการเดินทางอยู่แล้ว

คำ Tour ในภาษาอังกฤษ เดิมเป็นคำในภาษาฝรั่งเศส ซึ่งพัฒนามาจากคำว่า tornus ในภาษาละติน ส่วนในภาษาอังกฤษ tornus พัฒนาเป็นคำว่า turn ซึ่งแปลเหมือนความหมายของ tornus ในภาษาละติน

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมของคนมาช้านานแล้ว แต่ในภาษาอังกฤษนิยมใช้คำว่า Travel และในภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่า Tour ที่มีหลักฐานชัดเจนคือ บทความของ Sir Francis Bacon นักปราชญ์ชาวอังกฤษ ชื่อ "Of Travel" ซึ่ง Sir Francis Bacon เขียนไว้เมื่อ ค.ศ. 1625 ส่วนกวีคนหนึ่งของ

เช่นเดียวกับคำว่า “ไปเที่ยว” หรือ “เที่ยว” อีกต่อไป หากแต่มีความหมายเป็นงานอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ เป็นการปฏิบัติงานที่เป็นระบบ จนเรียกได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมชนิดหนึ่ง

สำหรับประเทศไทย การเดินทางของเจ้านายชั้นสูงสมัยก่อน ส่วนใหญ่ยังไม่ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวในความหมายของ Tourism ในปัจจุบัน แต่การท่องเที่ยวที่มีมาแต่โบราณคือ การเดินทางไปจาริกแสวงบุญ ไปเขียนนิราศ เช่น เจ้าฟ้ากุ้ง ไม่ได้เป็นนักท่องเที่ยว แต่เดินทางไปเพื่อแต่งนิราศ แต่งกาพย์เห่เรือ สำหรับใช้ในงานพระราชพิธี

สมัยโบราณมีการเดินทางไปมา ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ เช่น พม่า กัมพูชา จีน โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส แต่การเดินทางเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์ หรือเหตุจูงใจเพื่อการค้าขาย การเจริญสัมพันธไมตรี การสงคราม การเมือง การศาสนา และวัตถุประสงค์หลัก เพื่อการบันเทิงเรีงรมย์เลย แต่การบันเทิงเป็นผลพลอยได้อย่างหนึ่งเท่านั้น ซึ่งการที่จะดูว่าการเดินทางครั้งใดเป็นการท่องเที่ยว (Tourism) ต้องดูวัตถุประสงค์และจุดหมายเป็นหลัก

การเดินทางของสุนทรภู์ในกรณีต่าง ๆ ที่หลายคน หรือแม้แต่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กล่าวว่า ท่านเป็น Tourist รุ่นแรกนั้น จริงๆไม่ใช่การท่องเที่ยว หากแต่เป็นการเดินทางเพื่อถ้ำถ้ำหรือไปทำกิจเฉพาะอย่างเพื่อให้เสร็จสิ้น

การเดินทางของราชทูตไทย สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ไปเจริญพระราชไมตรีกับอังกฤษในรัชสมัยของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย ก็ไม่ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวตามที่เข้าใจกัน แม้ว่าจะมีหนังสือ “จดหมายเหตุนครทูตไทยไปอังกฤษ” ของหม่อมราโชทัย ซึ่งต่อมาได้ดัดแปลงเป็น “นิราศลอนดอน” ออกมาก็ตาม

หรือแม้แต่การเสด็จประพาสหัวเมืองและต่างประเทศ ทั้งยุโรปและประเทศเพื่อนบ้านของรัชกาลที่ 5 ที่จัดการเดินทางเป็นกลุ่มใหญ่ ในลักษณะ Grand Tour ก็ไม่ถือว่าเป็นการท่องเที่ยว (Tourism) ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์ของการเสด็จพระราชดำเนินคือ การดูงาน เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงประเทศ ส่วนการเสด็จประพาสต้นตามหัวเมือง ก็ถือเป็นพระราชกรณียกิจ ที่จะทรงทราบภาวะความเป็นอยู่ของราษฎร และเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองในพระราชสำนัก ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงได้รับความเกษมสำราญตามสมควร

ยกเว้นกรณี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เสด็จพร้อมข้าราชการบริพารไปสุโขทัย สวรรคโลก และศรีสัชชนาลัย ในการเสด็จครั้งนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ มีบันทึกเป็นหนังสือชื่อ “เที่ยวเมืองพระร่วง” ออกมา ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้น น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการท่องเที่ยววัฒนธรรมในความหมายใหม่ได้

ดังนั้น การจะดูว่า การเดินทางครั้งใด เป็นการท่องเที่ยว ต้องดูที่จุดหมายเป็นสำคัญว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เพราะโดยความหมายของคำว่า Tourism หมายถึง การท่องเที่ยวโดยผู้ท่องเที่ยวไม่มุ่งหวังที่จะได้รับผลตอบแทน แต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน หย่อนอารมณ์ เพื่อทะนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

การท่องเที่ยวในปัจจุบันและผลกระทบ

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นอุตสาหกรรม ธุรกิจการท่องเที่ยว มีเครือข่ายมหาศาล ดำเนินการทุกวิถีทาง เพื่อจะรีดเงินจากกระเป๋านักท่องเที่ยว ผู้แสวงหาความสนุกสนาน และอยากรู้ อยากเห็น พัฒนาการของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงเป็นธุรกิจที่มีผู้ซื้อ ผู้ขายชัดเจน เกิดการดำเนิน ธุรกิจท่องเที่ยว ที่มุ่งสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่นกัน

ในประเทศกำลังพัฒนา มีฐานะเป็นตลาดการท่องเที่ยวราคาถูก ที่นักท่องเที่ยวจำนวนมาก ต้องการมาเยือน ทำให้การท่องเที่ยว กลายเป็นวิสาหกิจอันทรงพลังทางเศรษฐกิจของประเทศ ที่ทำให้ประเทศยากจน สามารถนำทุกอย่างออกมาขายได้ เป็นต้นว่า วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตของผู้คน สินค้าของที่ระลึกต่างๆ รวมไปถึง ผู้หญิงและเด็ก เพียงเพราะต้องการรายได้จากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงเป็นการท่องเที่ยวของคนที่มีส่วนเกินทางเศรษฐกิจ มีวัตถุประสงค์ไปเสพ ไปบริโภค โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบด้านลบที่จะตามมา ซึ่งได้แก่

1. การท่องเที่ยว ได้กลายเป็นการขายบริการทางเพศ ผู้หญิงและเด็กนับแสนนับล้านคน ถูกส่งออกขายบริการทางเพศ จนส่งผลทำให้การค้าบริการ กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

2. การก่อสร้างตึก โรงแรมขนาดใหญ่ ที่มีผลกระทบต่อระบบน้ำใช้ ระบบกำจัดของเสียของชุมชน เกิดการบุกรุกกว้านซื้อที่ดิน เพื่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยวหรูหรา แหล่งท่องเที่ยว ถูกแวดล้อมไปด้วยไฟแสงสี ฆราวาสสถาปัตยกรรมผิดแบบ ผิดที่ผิดทาง ทำลายธรรมชาติที่สวยงาม ปัญหาคความแออัด ปัญหাজราจรและอากาศเสีย

3. วัฒนธรรมชุมชนได้รับผลกระทบ คนในท้องถิ่นสูญเสียที่พักผ่อน ทำลายความสงบของชุมชน มีการนำเอากิจกรรมที่ไม่พึงประสงค์เข้ามา เช่น บ่อนกาสิโน ซ่อง บาร์ ไรต์คลับ และแหล่งบริการทางเพศอื่นๆ

4. เกิดการเลียนแบบการบริโภคที่หรูหรา ฟุ่มเฟือย ของประชาชนในท้องถิ่น ตามแบบอย่าง que เห็นจากนักท่องเที่ยว

5. สร้างทัศนคติการรับใช้เชิงทาส ในระดับลูกจ้างของธุรกิจการท่องเที่ยว โดยปราศจากความเคารพในวัฒนธรรมและศักดิ์ศรีของตนเอง

6. สูญเสียความภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถ้าวัฒนธรรมนั้นๆ ถูกใช้เป็นสินค้า ขายแก่นักท่องเที่ยว เพราะเห็นเป็นความแปลก และความบันเทิง

7. เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว วัฒนธรรมชุมชนถูกรุกราน

8. เกิดการลอกเลียนแบบ หรือของปลอมในงานหัตถกรรม ศิลปกรรมแขนงต่างๆ เพื่อเพิ่มปริมาณการขายของที่ระลึกให้มากขึ้น

9. รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ตกอยู่กับเจ้าของธุรกิจโรงแรม บริษัททัวร์ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้รับประโยชน์น้อยมาก

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

อะไรคือ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็น แนวคิดใหม่ ที่พยายามจะออกจากกระแสการท่องเที่ยวเป็น Mass Tourism ที่คนจำนวนมาก นั่งรถโค้ชคนใหญ่ มีคน 100-200 คน ไปลงที่ไหนสักแห่ง แล้วก็สร้างความปั่นป่วน โกลาหลให้กับสถานที่นั้น ด้วยการถ่ายรูป ซื้อของที่ระลึก ทั้งเงินและคนมหาศาลในแต่ละวัน ได้สร้างผลกระทบมากมายให้กับชุมชนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน

จากการที่การท่องเที่ยวในปัจจุบัน เป็นเรื่องของกระแส การบริโภค การเบียดเบียน ที่มีอิทธิพลมากในสถานที่ๆ ไป สามารถเปลี่ยนหมู่บ้านเล็กๆ ให้กลายเป็นบาร์ เป็นร้านเหล้า เป็นช่องได้ในพริบตา สิ่งเหล่านี้เป็นด้านลบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวแบบ Mass

ดังนั้น คนในหลายประเทศ จึงพยายามหาทางออก และแสวงหาวิธีการในการท่องเที่ยวแบบใหม่ขึ้นมา เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม ไม่มีการซื้อขายวัฒนธรรมและชีวิตผู้คน ซึ่งนำเสนอมาในรูปของ Ecological Tourism (การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) และ Cultural Tourism (การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงเป็นคำที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ หลังจากการท่องเที่ยวทั่วไปมีปัญหา หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นความพยายามแสวงหาทางออก และสร้างความชอบธรรมให้กับการท่องเที่ยวที่กำลังประสบปัญหา

จะอย่างไรจึงจะเป็นนักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

แมคอินทอช และโกลด์เนอร์ (McIntoch and Goeldner, 1984, p. 112-113) สรุปว่า “วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวก็คือ เพื่อที่จะสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้ และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันจะนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งปัจจุบันและอนาคต”

ดังนั้น สิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือการศึกษา เช่น เมื่อจะไปเที่ยวนครวัด เราจำเป็นต้องศึกษาทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ วัฒนธรรมความคิด ความเชื่อของผู้คนในอดีต ซึ่งจะช่วยให้เราทราบถึงแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้ นอกจากนี้ การเรียนรู้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งภาษา วัฒนธรรม อาหาร ความเป็นอยู่ของประชาชนชาวกัมพูชาที่เราจะไปเยือน ก็เป็นเรื่องจำเป็นเช่นกัน

อาจารย์ชาญวิทย์กล่าวว่า “หากเปรียบเทียบระหว่างนักท่องเที่ยวฝรั่งกับนักท่องเที่ยวไทย จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันมาก ฝรั่งเศสพยายามศึกษาวัด อาหาร ภาษา เข้าไปกินข้าวในโรงอาหาร มหาวิทยาลัย ไปดูวัฒนธรรมประเพณี ในขณะที่นักท่องเที่ยวไทย เน้นที่การถ่ายรูป ช้อปปิ้ง แล้วนำมาคุยโอ้อวดกัน ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวแบบ primitive แต่ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือ การแอบแฝงมาของธุรกิจ ที่นำเอาวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างที่ตายแล้ว มาชุบชีวิตใหม่เพื่อขาย ซึ่งอันตรายมาก และเราก็หาทางออกจากกระแส mass ยาก”

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : ทางเลือกที่ต้องลงมือ

ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กๆ สร้างภูมิปัญญาของกลุ่มไปศึกษา ไปดูตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้าน ไปซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า

ประการที่สอง ต้องให้การศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะกับเด็กๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะในโลกปัจจุบันนี้ เราไม่มีทางเลือกให้นักท่องเที่ยวไปได้ เพราะโลกมันเล็ก และเปิดกว้างมากขึ้น การเดินทางสะดวก และผู้คนนิยมเดินทางกันมาก โดยเฉพาะในประเทศไทย นักท่องเที่ยวจะเป็นคนในเอเชียด้วยกันมากขึ้น เราจึงควรให้การศึกษากับเด็กๆ และเยาวชนว่า เขาจะเผชิญกับสถานการณ์เช่นนี้อย่างไร จะได้ประโยชน์และเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันได้อย่างไร

หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมีหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกัน ไม่ใช่ให้มีการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่รู้ภาษาอย่างเดียว มักคุเทศก์ต้องเป็นผู้มีความรู้ เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง

ประการที่สาม เราต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย เราต้องมีพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลก ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

“วิถีไทย: การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” จึงเปรียบเทียบเสมือนบทแรกของการเริ่มต้นค้นหาตัวตนของเรา จากการเดินทางศึกษาวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน เพราะเพื่อนบ้าน คือภาพสะท้อนของป่าสนที่เราอยู่อาศัย หากไม่รู้จักเพื่อนบ้าน ก็เท่ากับว่าเราไม่รู้จักตัวเอง

โครงการวิถีธรรมศรัทธา ขอขอบคุณอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริเป็นอย่างสูง ที่กรุณาเปิดพรมแดนแห่งการรู้จักตนเองให้แก่ภูมิปัญญาของเรา และขอขอบคุณ อาจารย์ธงชัย วินิจจะกุล ที่เขียนคำนำข้ามขอบฟ้าส่งมา ขอขอบคุณคุณธีรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ ที่ช่วยรวบรวมต้นฉบับ ขอขอบคุณ สกว. มูลนิธิภูมิปัญญา อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง ที่ให้การสนับสนุนในทุกด้าน ท้ายที่สุดขอขอบพระคุณท่านผู้อ่าน ที่ให้การสนับสนุนหนังสือของโครงการวิถีธรรมศรัทธา ทั้งชุดโลกาภิวัตน์ และชุดภูมิปัญญาอย่างอบอุ่น

คำนำ

ธงชัย วินิจจะกุล

อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เป็นที่รู้จักในหมู่นักอ่านว่า เขียนหนังสืออ่านเพลินมีสาระ อาจารย์ชาญวิทย์เป็นนักประวัติศาสตร์โดยอาชีพ แต่เขาเขียนทั้งสารคดี ตำรา บทความ บทวิจารณ์ การเมืองและภาพยนตร์ เขาแปลทั้งงานวิชาการและนิยาย เป็นบรรณาธิการหนังสือมาสารพัดประเภท และสำหรับวัยรุ่นที่ผ่านมา ชื่อชาญวิทย์ เกษตรศิริผูกอยู่กับ “เจ้านางนวล โจนาธาน” ในภาษาไทยมากกว่าประวัติศาสตร์เสียอีก

ชื่อของอาจารย์ชาญวิทย์จึงเป็นตรารับประกันว่า บันทึกการเดินทางท่องเที่ยวเล่มนี้ มีอาหารสมองมาเสนอแก่ผู้อ่านอย่างเพลิดเพลิน โดยไม่ต้องปีนบันไดรับประทาน

หากจะสรุปว่าหนังสือเล่มนี้เกี่ยวกับอะไร คงมีเพียงสองประการหลักๆ เท่านั้น คือ การเดินทางท่องเที่ยว และ เพื่อนบ้านกับรากเหง้าของสังคมไทย แต่ความหมายของทั้งสองประการ เมื่อประกอบกับเข้ากลับมีมากกว่าที่เราคิด ทั้งคู่อะไรจะบ่งบอกถึงคุณลักษณะ และความคิดของอาจารย์ชาญวิทย์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน

เดินทางท่องเที่ยว

สองร้อยกว่าปีก่อน คงมีแต่พระชุกวงศ์เท่านั้น ที่เดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ ท่านเดินทางไปเผชิญความยากลำบาก รับการท้าทายจากความโดดเดี่ยวหรือสิ่งสสาราคตัว เพื่อยกระดับปัญญาและจิตวิญญาณ ส่วนการเดินทางทัพ อพยพกวาดต้อน หรือค้าขาย ล้วนแต่เป็นการเดินทางเพราะความจำเป็น หรือถูกบังคับ วาทกรรมการเดินทางไกลอย่างในนิราศทั้งหลาย จึงเป็นโสกาลับ คร่ำครวญ โหยหาความสุขสบาย และคนรักที่จากมา

การเดินทางท่องเที่ยว หาความสนุก และเพื่อเปิดหูเปิดตาตนเอง คู่อื่นจะมาในยุคของสุนทรภู่ นิราศของท่าน จึงทั้งโสกและเพลิดเพลิน ขี้ฮ้อน แต่มีสาระเหมือนสารคดีท่องเที่ยว

วาทกรรมการเดินทางท่องเที่ยว นับจากนั้นเป็นต้นมา กลายเป็นเรื่องอ่านเอาทั้งรสและเอาเรื่อง กลายเป็นวรรณกรรมสำคัญประเภทหนึ่ง ที่มีผู้นิยมมหาศาล แต่เชื่อว่าทุกคนจะเขียนให้เพลิน และได้สาระได้พร้อมกัน บันทึกการเดินทางท่องเที่ยวของบุคคลสำคัญจำนวนมาก ที่นิยมยกย่องกันนักหนา มักจะน่าเบื่อและน้ำมากเกินพอดี หากมิใช่ด้วยความสำคัญของตัวผู้เขียน หลายเล่มคงไม่มีใครอ่านอีกแล้วนอกจาก (แม่แต่) นักวรรณคดีกับประวัติศาสตร์ น่าสนใจไม่น้อยว่าแบบการเขียนสารคดีร้อยแก้ว ที่ใช้คำสวิงสวยประดิดประดอย แต่มีสาระในเวลาเดียวกันอย่างธีรภาพ โลหิตกุล

ช่างเป็นการเดินทางแสนไกล นับจากสารคดีท่องเที่ยวเมื่อร้อยกว่าปีก่อน และดูเหมือนจะกลายเป็นแบบการเขียนร้อยแก้ว ที่มีลักษณะเฉพาะของตนด้วย

จุดเด่นของสารคดีท่องเที่ยวของอาจารย์ชาญวิทย์ มิได้อยู่ที่แบบการเขียนหรือภาษาประคิดประคอง แต่อยู่ที่การเดินทางท่องเที่ยวของอาจารย์ชาญวิทย์ เป็นมากกว่าการเปิดหูเปิดตาตามปกติทั่วไป เฉพาะในหนังสือเล่มนี้ อาจารย์ชาญวิทย์ พาผู้อ่านเดินทางไปจินตนาการถึงอดีตของเพื่อนบ้าน ซึ่งมีความสำคัญต่ออดีตของไทยเอง การเดินทางท่องเที่ยวไปบ้านเมืองอื่นในเล่มนี้ คือการแสวงหาข้อเปรียบเทียบ มุมมอง จุดยืนจากข้างนอกเพื่อมองย้อนกลับมาดูตัวเราเอง

เพื่อนบ้าน กับรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย

ในวงการวิชาการมีอยู่คำหนึ่งที่กลายเป็น “ตราบับ” เอาไว้ตำหนิฝรั่งหรือทำให้ฝรั่งรู้สึกผิดแล้วหุบปากซะ คือคำว่า “Eurocentrism” คำนี้มีได้หมายถึงความสนใจเรื่องของตนเองในหมู่ฝรั่งตะวันตก เพราะใครๆ ก็สนใจเรื่องของบ้านเมืองตัวเองด้วยกันทั้งนั้น คำนี้หมายถึง การถือเอายุโรปเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลาง เป็นจุดยืน เป็นมุมมองต่อสรรพสิ่ง ทำให้ความรู้ที่ผลิตขึ้นอยู่ภายใต้กรอบโลกทัศน์ การเมือง ผลประโยชน์ และวัฒนธรรมของยุโรปบ่อยครั้ง จึงหมายถึงการมองจากศูนย์กลางอำนาจที่ถือตนเองเป็นเจ้า เพราะยุโรปเป็นศูนย์กลางอารยธรรมสมัยใหม่ นับจากยุคอุตสาหกรรม และยุคอาณานิคมตลอดสองร้อยกว่าปีที่ผ่านมา

ปัญญาชนไทย ก็สนใจเรื่องสังคมไทยเป็นหลัก แต่กลับไม่ค่อยสำรวจวิพากษ์วิจารณ์ตนเองว่า “Thaicentrism” ของเรารุนแรงขนาดไหน สยาม มิใช่ศูนย์กลางอารยธรรมโลกหรือภูมิภาค แต่ดูเหมือนว่าอหังการในขอบข่ายจักรวาลเล็กๆ ของเรากลับมีมากกว่า ท่วมท้นเกินพอดี จนกลายเป็นกรอบกำแพงทางปัญญา สำคัญตนผิด และดูถูก เหมือนมองไม่เห็นหัวของเพื่อนบ้านเราเท่าไรนัก

ปัญญาชนชั้นสูงของสยาม สนใจโลกภายนอกมาแต่ไหนแต่ไร พวกเขามีได้ผูกติดกับวัฒนธรรมเกษตรกรรมที่เพียงพอในตัวเอง หรือแยกห่างจากโลกภายนอกอย่างที่เรเคยเชื่อว่าสังคมไทยในอดีตเคยเป็น ความรู้และการส่งผ่านอารยธรรมกับเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมรอบข้างดำเนินไปอย่างคึกคักตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี เราจึงเห็นการแบ่งปันภาษาและวัฒนธรรมกันทั่วทั้งภูมิภาค รากฐานของวัฒนธรรมไทย ความเป็นไทย อะไรต่อมิอะไร ไทยๆ ทั้งหลาย อาจมิได้อยู่ชนเผ่าไตดั้งเดิม อย่างที่นิยมกันอย่างมากเหลือเกินทั้งในวงวิชาการและปัญญาชนทั่วไป แต่กลับอยู่ที่การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและภาษาซึ่งกันและกันในภูมิภาค ซึ่งรวมทั้งกับอินเดีย ทมิฬนาฑู (อินเดียใต้) ศรีลังกา พม่า เขมร มอญ ลาว ชาว มลายู

“ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” จึงมิได้หมายถึงเพียงการศึกษาชนเผ่าไต “ดั้งเดิม” ราวกับว่าวัฒนธรรมที่เรียกว่า “ไต” ผูกติดกับชาติพันธุ์หนึ่งโดยเฉพาะ และราวกับว่าเผ่าไต “ดั้งเดิม” เหล่านั้น แข็งแรงความดั้งเดิมเอาไว้ได้เพื่อให้ชนเผ่าไตสยามที่ทันสมัยไปแล้ว กลับไปศึกษาหาอดีตของตนเองได้ “ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” ยังน่าจะรวมถึงการส่งผ่านทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคน

สังคมต่างๆในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นชนเผ่าชาติพันธุ์ใด ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในแบบนี้ มีมานานแล้ว มิใช่ต้องเริ่มกันใหม่ แต่กลับไม่เติบโตเท่าที่ควรในสังคมไทยเพราะเราไม่ค่อยสนใจรากฐานอารยธรรมของเราเองในฐานะเป็นรัฐชายขอบ หรือเป็นผู้รับนับถือแหล่งอารยธรรมอื่น ๆ ในภูมิภาค

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเช่นนี้ต่างหาก ที่ไม่ผูกติดอยู่กับดินแดนประเทศไทยในปัจจุบัน และไม่ผูกติดกับเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ใดดั้งเดิม

แต่โลกภายนอก ที่หมายถึงเพื่อนบ้านรอบข้างและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม กลับสะดุดชะงักครั้งใหญ่ในยุคอาณานิคม และโลกสมัยใหม่ที่มีฝรั่งเป็นศูนย์กลาง จนเราไม่สนใจเพื่อนบ้าน และไม่อยากจะยอมรับว่ารากเหง้าของไทย แยกไม่ออกจากเพื่อนบ้านทั้งหลาย

อหังการในจักรวาลเล็ก ๆ ของไทย เป็นมรดกจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์หลายประการ การถือเอาตนเองเป็นศูนย์กลางจักรวาลน้อยๆ เป็นโลกทัศน์อย่างหนึ่งของจักรพรรดิราชในวัฒนธรรมฮินดู-พุทธ สยามยุคสมัยเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมนี้ ยุคอาณานิคมที่มักเชื่อกันว่าทำให้สยามเปิดตัวสู่โลกภายนอก เอาเข้าจริงกลับส่งผลทางภูมิปัญญาซับซ้อนกว่านั้น ประการแรก ศูนย์กลางอารยธรรมโลก ที่เป็นทั้งอำนาจคุกคาม และเป็นแรงบันดาลใจ ย้ายออกจากแหล่งอารยธรรมโบราณกาลอย่างชมพูทวีป-จีน ไปสู่นิยมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่เรียกว่ายุโรป ซึ่งสถาปนาตนเองเป็นเจ้าแห่งการผลิตทางวัตถุ ทุน ความทันสมัยและอาวุธ สยามเปิดสู่โลกภายนอก หมายความว่าสยามหันหน้าไปทางตะวันตกนับแต่นั้น เป็นต้นมา

ประการที่สอง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมกับเพื่อนบ้านรอบข้าง กลับสะดุดคัดรอนลงไป เพราะการเมืองในภูมิภาคกันเองไม่ว่าจะสงคราม การทูต การค้า ถูกจัดระเบียบเสียใหม่ โดยผ่านอำนาจและตัวแทนจากยุโรป “การเปิดประตูสู่โลกภายนอก” จึงเป็นคำที่มีลักษณะ Eurocentric อย่างยิ่ง เพราะหมายถึงการเอนหน้าออกจากสังคมรอบข้าง และหันไปหาตะวันตก แทนปิดประตูความรู้ของเราต่อเพื่อนบ้านจนแทบไม่รู้อะไรอีกเลย แต่กลับผูกพันกับวัฒนธรรมวิกตอเรียน (และฮอลลีวู้ดในเวลาต่อมา) อย่างมาก

ประการที่สาม แม้จะพยายามจะเข้าไปหายุโรปและอเมริกา แต่การที่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคม กลับส่งผลให้เกิดกำแพง “ทางภาษาและวัฒนธรรม” กับโลกตะวันตกอย่างมาก ซึ่งทำให้โลกาภิวัตน์ไม่ว่ายุคก่อนหรือยุคปัจจุบัน เป็นไปอย่างทุลักทุเล ตราบใดที่ยังต้องอาศัยการ “แปล” ภาษาและวัฒนธรรมข้ามความแตกต่างมหาศาล กำแพงจักรวาลน้อยๆ ของไทย จะยังคงสูง หนา และแข็งแรงพอสมควร เพราะภาษาคือปลายขอบของโลกาภิวัตน์ ภาษาคือกำแพงของจักรวาลน้อยๆ ทางวัฒนธรรม

อหังการต่ออะไรๆ ที่เป็น “แบบไทยๆ” จึงเป็นทั้งความภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน และเป็นกำแพงทางภูมิปัญญาในเวลาเดียวกัน

อดีตของคนอื่น อดีตของเราด้วย

การเดินทางของอาจารย์ชาญวิทย์ในหนังสือเล่มนี้ คือการกลับไปหาแหล่งมรดกอารยธรรมของไทยในอดีต และการถ่ายทอดสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านในปัจจุบัน เส้นทางท่องเที่ยวของอาจารย์ตามที่ลำดับในหนังสือเล่มนี้ คือแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ที่มีส่วนก่อรูปร่างเป็นสังคมไทยทุกวันนี้ตามระยะต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ นับจากอินเดียใต้หรือทมิฬนาฑู ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมฮินดูและภาษา ที่ส่งผ่านไปยังเขมรโบราณและยังเป็นพรพรบุษของพุทธเถรวาท ก่อนส่งต่อไปยังศรีลังกาด้วย จากนั้นอาจารย์พาเราเดินทางไปศรีลังกา กลับมายังสุวรรณภูมิ ไม่ว่าจะหมายถึงกัมพูชา พม่า หรือลาว ความสนใจพิเศษต่อกัมพูชา ซึ่งรวมหมดไม่ว่านครวัดนครธมหรือดินแดนเขมรโบราณอย่างบริเวณอีสานใต้ของไทยในปัจจุบัน ก็เพราะว่าไทย เป็นหนึ่งมรดกวัฒนธรรมเขมรมาแต่โบราณ มากกว่าที่เราจะยอมรับกันง่าย ๆ

อาจารย์ชาญวิทย์ เดินทางไปในดินแดนปัจจุบันของอดีต หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า พยายามต่อดึกกับอดีตของไทยในปัจจุบัน ผ่านดินแดนของผู้อื่น นอกจากนั้นอาจารย์ชาญวิทย์ พาเราไปรู้จักกับเพื่อนบ้านรอบข้าง นี่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยในยุคปัจจุบันด้วย ไม่ว่าจะเป็นฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ หรือเวียดนาม ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา จึงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ เพราะวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ รวมถึงนิยาย ภาพยนตร์ การ์ตูน และอารยธรรมทีวี เป็นผลของการส่งผ่าน ปะทะสังสรรค์กับมหาอำนาจทั้งสองอย่างมาก เรื่องราวเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา รวมทั้งศูนย์ศึกษาที่ฮานอย สิงคโปร์ เกียวโต และคอร์แนล ก็เข้ามาอยู่ในหนังสือเล่มนี้ด้วย เพื่อบอกแก่เราว่า ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยในช่วงไม่กี่สิบปีมานี้ ผลิดขึ้นในมหาชนเหล่านี้ ไทยกับเทศ ถ่ายทอดผูกพันกันมานานักในรูปการต่างๆ กัน รวมทั้งตั้งถ้ำถ้ำดาวหางคล้าย ๆ กันมาแต่โบราณกาล

นี่คือเส้นทางของอารยธรรมไทย และความรู้เกี่ยวกับไทย ที่เรารู้จักในปัจจุบัน

ท่ามกลางยุคสมัย การท่องเที่ยวกลายเป็นวัฒนธรรมของเศรษฐกิจใหม่ทั้งหลาย การเดินทางของอาจารย์ชาญวิทย์จึงอาจดูแปลกๆ มิใช่เพียงเพราะว่าอาจารย์ชาญวิทย์ เป็นนักประวัติศาสตร์ แต่เพราะว่าเส้นทางของอาจารย์ชาญวิทย์ในหนังสือเล่มนี้ คือการท่องเที่ยวเข้าไปในดินแดน ที่ไม่ใช่ไทย แต่เป็นแหล่งของความเป็นไทย คือการเดินทางไปในดินแดนของผู้อื่น เพื่อจินตนาการถึงเวลาของตัวเอง จากอดีตถึงปัจจุบัน

ไหนๆ ผู้เขียน (คำนำ) ก็ตีความบันทึกการท่องเที่ยวของอาจารย์ชาญวิทย์ มาไกลโขขนาดนี้แล้ว ก็ขอฝากให้เลยเถิดต่อไปเลยว่า โครงสร้างของหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นทั้งสถานที่น่าเที่ยว และโครงร่างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของไทยด้วย

ความรู้เกี่ยวกับเพื่อนบ้านของเรา จึงสำคัญมหาศาล มิใช่เพียงเพื่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศให้รัฐบาลไทยและเศรษฐกิจไทยได้เปรียบ มิใช่เพื่อสนองการเอารัดเอาเปรียบของ “สัตว์เศรษฐกิจ” (ดังที่เราเคยเรียกญี่ปุ่นมาก่อน) แต่เพราะว่า ถ้าหากไม่มีเพื่อนบ้านของเรา ก็ไม่มีอารย

ธรรมไทย ที่เราหวงแหนเทิดทูนบูชากันนักกันหนาในทุกวันนี้ ไม่รู้จักเพื่อนบ้านของเรา ก็ไม่มีวัน รู้จักตัวเราเอง

สารคดีท่องเที่ยวเล่มนี้ของอาจารย์ชาญวิทย์ เตือนสติเราในข้อนี้

กาละกับเทศะ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์

หากมีโอกาสสนทนากับอาจารย์ชาญวิทย์ หรือหากสังเกตข้อเขียนในเล่มนี้ให้ดี จะเห็นได้ว่า อาจารย์ชาญวิทย์ มีปฏิทินและเค้าโครงประวัติศาสตร์โลก กับประวัติศาสตร์เพื่อนบ้านอยู่ในสมอง ไม่ว่าจะสนทนาถึงเรื่องอะไรในอดีตของไทย อาจารย์ชาญวิทย์จะเอย่ขึ้นมาอย่างไม่มีปี่ขลุ่ย ว่าปีนั้น ตรงพอดีกับเหตุการณ์นั้นๆ เราจะพบว่าเหตุการณ์สารพัดในดินแดนอื่น จะถูกพาดพิงกลับมาหา ประวัติศาสตร์ไทย การวิจารณ์ในหลายประเด็นอาศัยการเปรียบเทียบข้าม ไปมาตลอดเวลา

นี่อาจเป็นมายากลของนักประวัติศาสตร์ เพื่อคุยโม้ว่าตนจำศักราชเก่งกว่ามนุษย์ปกติ หรือรู้รอบไปทั้งโลก แต่อันที่จริงการเทียบเคียงความผันแปรในประวัติศาสตร์ของไทยกับเพื่อนบ้าน คือ คุณสมบัติของอาจารย์ชาญวิทย์ที่นักประวัติศาสตร์ไทยอื่นๆ ไม่ค่อยจะมี ทักษะและวิธีการทาง ประวัติศาสตร์เช่นนี้ ไม่ได้ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรในระบบการฝึกฝนที่อหังการในจักรวาลน้อย ๆ ของไทย ยังเป็นกำแพงขวางกั้นภูมิปัญญาของเรา

อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ก็เหมือนเราท่านทั้งหลายที่ใส่ใจห่วงใยสังคมไทยมากกว่าที่อื่น แต่แทนที่จะหมกตัวอยู่กับอหังการในจักรวาลน้อย ๆ ของคนไทย “อาจารย์ชาญวิทย์กลับเตือนให้ เราตระหนักว่า ไม่รู้เรื่องเพื่อนบ้าน ก็ไม่มีทางรู้จักตัวเอง พวกเขาไม่ใช่กระเจก ที่มีไว้สะท้อนให้ เรารำพึงด้วยความอหังการว่า พวกเขา “เหมือนเมืองไทยเมื่อ 30 ปีก่อน” แต่เพื่อนบ้านคือ ส่วนหนึ่งของความเป็นตัวเราเช่นกัน”

หนังสืออ่านเพลินเล่มนี้ ไม่ใช่ตำราให้ความรู้มากมายเกี่ยวกับเพื่อนบ้านของเราทั้งใกล้และไกล แต่คงส่งสัญญาณ และฝากคำถามหลายข้อต่อความรู้เกี่ยวกับตัวเราเอง และต่อวิธีการทาง ประวัติศาสตร์ที่เรามักมองไม่เห็น

ข้อเขียนของอาจารย์ชาญวิทย์ ยังมีเสน่ห์อีกข้อที่ผู้เขียน (ค่าน้ำ) ไม่สามารถทำได้ คือทำเรื่อง ยากและใหญ่โตให้เป็นเรื่องเข้าใจได้ และทำได้ด้วยการลงมือทำเป็นแนวทางเสียเลย

ส่วนเราท่าน จะเรียนรู้จากความเพลิดเพลินได้ขนาดไหน จะตอบคำถามที่อาจารย์ชาญวิทย์ ฝากแฝงไว้ได้ไหม และจะมีใครลงมือสร้างสรรค์ประวัติศาสตร์อารยธรรมของไทย ในแนวทางที่ เสนอในเล่มนี้หรือไม่

การเดินทาง ยังมีอีกหลายเที่ยวและแสนไกล